

การต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น

การต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น

พวงทอง ภาวัชรพันธุ์

 สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2565

220.-

พวงทอง ภาวิครพันธุ์

การต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น / พวงทอง ภาวิครพันธุ์

1. ไทย -- ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ -- 2488-2532.

2. ไทย -- การเมืองและการปกครอง -- 2488-2532. 3. สงครามเย็น -- อิทธิพล.

320.95930904

ISBN (e-book) 978-974-03-4103-1

สพจ. 2281/3

สรรคุณคำวิชาการ ผู้สังคัม

Knowledge to All

www.cupress.chula.ac.th

สิทธิในการผลิตและพิมพ์หนังสือเล่มนี้เป็นของสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแต่ผู้เดียว

การผลิตและการลอกเลียนหนังสือเล่มนี้ไม่ว่ารูปแบบใดทั้งสิ้น

ต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จัดทำโดย สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2565

www.cupress.chula.ac.th [CUB6504-005]

โทร. 0-2218-3562-3

บรรณาธิการอำนวยการ : นางอรทัย นันทนาคิตย รองศาสตราจารย์ ดร.อรรฐ หาลูสืบสาย

กองบรรณาธิการฝ่ายวิชาการ : ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ปิยนภ บุนนาค

รองศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์

รองศาสตราจารย์ นายแพทย์วิชฌน์ พันธุ์เจริญ

รองศาสตราจารย์ ดร.วิมลวรรณ พิมพ์พันธ์

ผู้ประสานงาน : วาสนา จำเริญ

พิสูจน์อักษร : ทศนีย์ ผิวขำ

ออกแบบปกและรูปเล่ม : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้จัดจำหน่าย : ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทร. 0-2218-9872 โทรสาร 0-2254-9495

Call Center (จัดส่งทั่วประเทศ) โทร. 0-2255-4433 <http://www.chulabook.com>

ร้านค้าติดต่อ : แผนกขายส่ง สาขาหัวหมาก โทร. 0-2374-1375-6 โทรสาร 0-2374-1374

customer@cubook.chula.ac.th, info@cubook.chula.ac.th

Apps: CU-eBook Store

คำนำพิมพ์ครั้งที่ 3

หลังจากที่หนังสือการต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น (พิมพ์ครั้งที่ 2) ตีพิมพ์ออกสู่ตลาดและได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี จำหน่ายหมดอย่างรวดเร็ว สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงได้ขออนุญาตจัดพิมพ์ซ้ำ เป็นครั้งที่ 3 ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ยังคงเนื้อหาเดิม เพราะได้มีการแก้ไขในการจัดพิมพ์ครั้งที่ 2 ไปแล้ว และเพื่อจัดพิมพ์ให้ทันกับความต้องการของผู้อ่าน

ผู้เขียนขอขอบคุณผู้อ่าน หน่วยงาน องค์กรที่ให้การสนับสนุน หนังสือเล่มนี้เป็นอย่างดี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่าน นิสิตนักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปตามสมควร

พวงทอง ภาวิครพันธุ์

มกราคม 2565

คำนำพิมพ์ครั้งที่ 2

เนื้อหาสาระหลักของหนังสือ “การต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น” ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 นี้ ไม่ได้แตกต่างจากฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 มากนัก ผู้เขียนเพียงเพิ่มเติมบทวิเคราะห์อย่างย่อจากหนังสือ *ขุนศึก ศักดินา และพญาอินทรี* (นนทบุรี : ฟาเดียวกัน, 2563) ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพล ใจจริง เข้าไว้ในบทที่ 2 ซึ่งเกี่ยวกับบทบาทของสหรัฐอเมริกาในช่วง พ.ศ. 2475-2490 ด้วยเห็นว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสหรัฐอเมริกาในยุคสงครามเย็น และจะส่งผลต่ออิทธิพลของสหรัฐอเมริกาต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองไทยในช่วงเวลาต่อมา นอกจากนี้ ผู้เขียนได้แก้ไขคำผิดบางจุดเท่านั้น

ผู้เขียนขอขอบคุณคุณสุธาวัดน์ ดงทอง ที่ช่วยออกแบบปกสำหรับการพิมพ์ครั้งที่ 2 นี้ และขอบคุณสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณวาสนา ชำเซ็น และคุณทัศนีย์ ผิวกำ ที่กรุณาเป็นธุระดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้อีกครั้งหนึ่ง

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้อ่าน โดยเฉพาะนิสิตนักศึกษาจะได้รับประโยชน์จากหนังสือเล่มนี้ตามสมควร

พวงทอง ภาวครพันธุ์

มกราคม 2564

คำนำพิมพ์ครั้งที่ 1

หนังสือเล่มนี้เป็นผลพวงของความสนใจของผู้เขียนตั้งแต่เริ่มเข้าสู่วงวิชาการคือ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในอินโดจีน อันได้แก่ ลาว เวียดนาม และกัมพูชานับตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา และเมื่อผู้เขียนได้มีโอกาสได้สอนวิชาการต่างประเทศไทยในการเมืองโลกยุคใหม่ ณ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นโยบายต่างประเทศของไทย ต่อ 3 ประเทศอินโดจีนในช่วงสงครามเย็นก็เป็นหัวข้อสำคัญที่ถูกบรรจุไว้ในรายวิชาดังกล่าว ซึ่งต้องใช้งานเขียนจำนวนมากสำหรับประกอบการสอน และส่วนใหญ่เป็นภาษาอังกฤษ เนื่องจากงานเขียนภาษาไทยในประเด็นดังกล่าวมีน้อยมาก ผู้เขียนจึงเห็นว่าน่าจะเขียนหนังสือออกมาสำหรับเป็นความรู้เบื้องต้นสำหรับนิสิตนักศึกษาและผู้ที่มีสนใจการต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น โดยผู้เขียนต้องการเน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลาว เวียดนาม และกัมพูชา และบทบาทของมหาอำนาจต่าง ๆ ด้วยเหตุผลว่าอินโดจีนเป็นพื้นที่ของความขัดแย้งทางอุดมการณ์ และมีการทำสงครามอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ครั้งที่ทั้ง 3 ประเทศนี้ยังเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสจนถึงต้นทศวรรษ 1990s หรือเมื่อสงครามเย็นในการเมืองโลกยุติลงนั่นเอง

มหาอำนาจต่าง ๆ ทั้งสหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต และสาธารณรัฐประชาชนจีนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในความขัดแย้งและสงครามในอินโดจีน จนเรียกได้ว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้กลายเป็นพื้นที่ประลองพลังอำนาจทางเศรษฐกิจและการทหารของบรรดามหาอำนาจก็ว่าได้ สภาวะเช่นนี้ได้ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศและต่อระบบเศรษฐกิจการเมืองของไทยโดยตรง ในทางกลับกัน มุมมองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ก็ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาลไทยต่อความขัดแย้งในอินโดจีนด้วย ประการสำคัญ แม้ว่าสงครามเย็นในเอเชียตะวันออกเฉียง-

เฉียงใต้จะได้ยุติลงตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 แต่ผลกระทบของสงครามเย็นในภูมิภาคนี้ยังดำรงอยู่อย่างกว้างขวาง

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนไม่ได้ใช้ความสัมพันธ์แบบทวิภาคีเป็นกรอบในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลาว เวียดนาม และกัมพูชา แต่ใช้ตัวสงครามในแต่ละช่วงเวลาเป็นกรอบในการศึกษา คือ สงครามเวียดนามและสงครามในกัมพูชา ซึ่งหมายความว่าผู้เขียนได้แบ่งสงครามเย็นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกเป็น 2 ช่วงเวลาใหญ่ ๆ เพื่อชี้ให้ผู้อ่านเห็นความแตกต่างของช่วงเวลาทั้งสอง กล่าวคือ พัฒนาการของสงครามเย็นในภูมิภาคนี้ไม่ได้มีลักษณะเส้นตรง แต่มีการเปลี่ยนย้าย (shift) ในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในแง่การนิยามว่าอะไรคือภัยคุกคามและผลประโยชน์แห่งชาติทั้งของไทยและของตัวแสดงระหว่างประเทศอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง การเปลี่ยนจากศัตรูกลายเป็นมิตรหรือมิตรกลายเป็นศัตรู จนทำให้ระบบพันธมิตรใน 2 ช่วงเวลามีหน้าตาที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

นอกจากนี้ ผู้เขียนไม่ต้องการจบหนังสือเล่มนี้ด้วยสงคราม แต่ต้องการให้ผู้อ่านเห็นว่าเมื่อสงครามเย็นในการเมืองระดับโลกยุติลง จนปัจจัยความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างโลกคอมมิวนิสต์และทุนนิยมเสรีไม่ใช่เรื่องคอขาดบาดตายอีกต่อไป ปัจจัยนี้ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ของผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงปลายสงครามเย็นอย่างไร และมโนทัศน์ดังกล่าวยังได้กลายมาเป็นจุดเริ่มต้นของการขยายจำนวนสมาชิกของอาเซียนจาก 6 ประเทศให้กลายเป็น 10 ประเทศ ตลอดจนนโยบายสร้างบูรณาการทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของอาเซียนอีกด้วย

ท้ายนี้ มีบุคคลหลายท่านที่ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนจนทำให้งานชิ้นนี้ปรากฏเป็นหนังสือออกมาได้ ขอขอบคุณสำหรับคำวิจารณ์และคำแนะนำที่มีประโยชน์อย่างยิ่งจากรองศาสตราจารย์ ดร.ศุภมิตร ปิติพัฒน์ ศาสตราจารย์ ดร.ไชยวัฒน์ คำชู และศาสตราจารย์ ดร.สุรชาติ บำรุงสุข ขอขอบคุณคุณสุรีย์ สุทธาโรจน์ คุณนันทิยา มณีวงศ์ คุณจามีกร แคนนารี และฝ่ายวิจัยของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ให้ทุนสนับสนุนการเขียนหนังสือเล่มนี้

ขอบคุณสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่กรุณาจัดพิมพ์หนังสือให้
กับผู้เขียน แน่ใจว่าความผิดพลาดและความไม่สมบูรณ์ของหนังสือเล่มนี้
ย่อมเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว

พวงทอง ภาวัครพันธุ์

พฤษภาคม 2561

สารบัญ

คำนำพิมพ์ครั้งที่ 3

คำนำพิมพ์ครั้งที่ 2

คำนำพิมพ์ครั้งที่ 1

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ : ทำไมต้องสนใจสงครามเย็น	1
- นานาสงครามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	7
- ปฏิบัติการสงครามและความสูญเสีย	12
- โครงสร้างของหนังสือ	15
 บทที่ 2 ประเทศไทยกับยุทธศาสตร์สงครามเย็นของสหรัฐอเมริกา	19
- การเมืองไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2	20
- การรัฐประหาร 2490 และ 2500	23
- นโยบายเปิดประตู ทฤษฎีโดมิโน และนโยบายปิดล้อมคอมมิวนิสต์	30
- ความสำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อสหรัฐอเมริกาในยุคสงครามเย็น	44
- จุดจบของนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด	53
- การก่อตัวของระบบพันธมิตรอันแนบแน่น	58
- การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจไทย	60
- ประเทศไทยกับการฟื้นฟูเศรษฐกิจของญี่ปุ่น	75
- สงครามจิตวิทยา	81
- ผลกระทบด้านสังคมและการเมืองของไทย	86
 บทที่ 3 ประเทศไทยกับสงครามอินโดจีนครั้งที่ 2	99
- เส้นทางสู่อินโดจีนของสหรัฐอเมริกา	100
- ไทยในฐานะฐานทัพอเมริกัน	105

- สงครามในลาว	115
- สหรัฐอเมริกาและไทยกับสงครามในกัมพูชา	123
- บทบาทของไทยในช่วงสุดท้ายของสงครามเวียดนาม	128
- ชัยชนะของโลกคอมมิวนิสต์กับโลกที่หมุนกลับของไทย	134
- สงครามเวียดนามกับการต่อสู้ทางการเมืองในไทย	143
- ปัญหาการดำเนินนโยบายต่างประเทศภายใต้รัฐบาลทหาร	146
- ไทยและอาเซียน : การจัดการความมั่นคงของไทยในยุค หลังอเมริกัน	160
บทที่ 4 ประเทศไทยกับปัญหากัมพูชา	175
- ความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชาก่อนยุคเขมรแดง	177
- เผชิญภัยคุกคาม “ระบอบเขมรแดง”	184
A. ความไม่มั่นคงของการเมืองไทยและภูมิภาคหลัง 14 ตุลา-6 ตุลา	184
B. การสถาปนาความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นมิตร	185
- เวียดนามบุกกัมพูชา : การก่อตัวของพันธมิตรใหม่	192
A. การต่างประเทศไทยในยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ	192
B. จุดยืนของไทย	194
- บทบาทของไทยกับพันธมิตร	199
- การเมืองของปัญหาผู้อพยพ	205
- จุดเปลี่ยนของความสัมพันธ์ไทย-จีน	209
- ทางตันของปัญหากัมพูชา	213
- ภาควนวก : เขมรแดงคือใคร	218
บทที่ 5 การต่างประเทศไทยในช่วงเปลี่ยนผ่านหลังสงครามเย็น	237
- การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและการเมืองโลก	238
- เปลี่ยนอินโดจีนให้เป็นสนามการค้า	240

- ความสัมพันธ์ทางธุรกิจกับกลุ่มเขมรแดง	248
- วาระสุดท้ายของเขมรแดง	251
- การปรับตัวของพันธมิตรของเขมรแดง	256
- การขยายตัวของเศรษฐกิจของไทยในภูมิภาค	261
บทที่ 6 บทสรุปและสิ่งท้าทายในยุคหลังสงครามเย็น	271
- สิ่งท้าทาย	276
- ปัญหาสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย	282
บรรณานุกรม	295
รูปภาพ	97, 172
ดรชนี	313
ประวัติผู้เขียน	321

บทที่ 1

「บทนำ : ทำไมต้องสนใจสงครามเย็น」

หนังสือเล่มนี้มีจุดมุ่งหมายสำหรับผู้สนใจศึกษาภาพรวมหรือใช้ประกอบการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับการต่างประเทศของไทยในยุคสงครามเย็น โดยเน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในอินโดจีน ได้แก่ ลาว กัมพูชา และเวียดนาม การศึกษาการต่างประเทศไทยในช่วงสงครามเย็นนี้จะช่วยให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดบทบาท นโยบาย และยุทธศาสตร์ของประเทศไทยในความขัดแย้งต่าง ๆ ตลอดช่วงสงครามเย็น การเปลี่ยนแปลงของการเมืองโลกและการเมืองภายในของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บทบาทและยุทธศาสตร์ของมหาอำนาจ พลวัตของตุลอำนาจในแต่ละช่วงเวลา พลวัตของการเมืองภายในของไทย บทบาทของกลุ่มอำนาจและกลุ่มพลังทางสังคมต่าง ๆ การกำหนดผลประโยชน์แห่งชาติและการมองภัยคุกคาม (threat perception) ของรัฐบาลไทยในแต่ละช่วงเวลา และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อพัฒนาการทางการเมืองและเศรษฐกิจของไทย

2 「การต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น

สงครามที่ร้อนแรงที่สุดในยุคสงครามเย็นนี้ก็เกิดขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั่นก็คือสงครามเวียดนาม อันเป็นสงครามที่สหรัฐอเมริกาได้ถลำลึกเข้าไปอย่างเต็มตัว โดยสหรัฐฯ ได้ทุ่มเทงบประมาณและสรรพกำลังด้านการทหารให้กับพันธมิตรของตนในเวียดนามใต้ ลาว กัมพูชา และประเทศไทยอย่างเต็มที่ เพื่อหวังพัฒนาความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและการทหารให้กับพันธมิตรเหล่านี้ สงครามเวียดนามยังเป็นสงครามที่รัฐบาลสหรัฐฯ ได้ส่งกำลังทหารของตนออกไปรบนอกประเทศมากที่สุดและเสียชีวิตมากที่สุดที่สุดในประวัติศาสตร์ของสหรัฐฯ ในฝ่ายตรงข้าม สหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนก็ให้การสนับสนุนขบวนการคอมมิวนิสต์ในลาว กัมพูชา และเวียดนามเหนือเช่นเดียวกัน แน่นอนว่าประเทศไทยมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการสนับสนุนสหรัฐฯ ในสงครามเวียดนาม โดยนับตั้งแต่จอมพล ป. พิบูลสงครามกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งในปี 2491/1948 รัฐบาลไทยได้เริ่มแสดงบทบาทเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดของสหรัฐฯ และเป็นแนวหน้าของ “โลกเสรี” (the Free World ตามคำเรียกตนเองของโลกทุนนิยมเสรีในขณะนั้น) ต่อต้านการขยายอิทธิพลของขบวนการคอมมิวนิสต์ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นจุดเริ่มต้นที่นำพาประเทศเข้าสู่สงครามต่าง ๆ ในลาว กัมพูชา และเวียดนามตลอดช่วงสงครามเย็นและส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ ของไทย

แม้ว่าสงครามเย็นได้ยุติลงมากกว่า 2 ทศวรรษแล้ว แต่ผลกระทบของสงครามเย็นยังคงดำรงอยู่ในภูมิภาคนี้อย่างกว้างขวาง หลักฐานเชิงกายภาพที่ชัดเจนคือ ประชาชนใน 3 ประเทศในลาว กัมพูชา และเวียดนามในปัจจุบันยังต้องประสบกับภัยจากลูกกระเบิดจํานวนมหาศาลที่ฝังอยู่ใต้พื้นดินในเขตไร่นาและป่าเขา แม้ว่าจะได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรที่เชี่ยวชาญจากนอกประเทศก็ตาม เช่น ในกรณีลาวประเทศเดียว ร้อยละ 30 ของระเบิดกว่า

2 ล้านตัน ยังคงฝังอยู่ใต้ดิน และทุกปีจะมีคนราว 300 คนต้องบาดเจ็บและเสียชีวิตจากระเบิดเหล่านี้¹

ส่วนผลพวงของสงครามเย็นที่มีต่อการต่างประเทศไทยที่ชัดเจนก็คือ ความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในเขตภาคพื้นทวีป ความเป็นศัตรูกันอย่างชัดเจนตลอดช่วงสงครามเย็นทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจกันระหว่างชนชั้นนำ ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับประชาชนก็มักเกิดการดูถูกดูแคลนซึ่งกันและกัน แม้จะมีความพยายามฟื้นฟูความสัมพันธ์ทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคี (เช่น อาเซียน) แต่เมื่อเกิดปัญหาขึ้น ก็มักรุนแรงบานปลายมากกว่าที่ควรจะเป็น เช่น กรณีการสะพัดของข่าว (ลือ) ในกัมพูชาว่านักแสดงสาวไทยได้กล่าวว่าเป็นคนรักของประเทศไทย จนทำให้ชาวเขมรโกรธแค้นอย่างรุนแรง มีการเดินขบวนจนนำไปสู่การเผาสถานทูตไทยและอาคารของธุรกิจไทยในพนมเปญในปี 2546/2003 เป็นกรณีที่ใช้ให้เห็นถึงความรู้สึกชาตินิยมและเป็นปฏิปักษ์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านที่ฝังรากลึกมานานหลายทศวรรษ หรือปัญหาการตกค้างของผู้อพยพชาวม้งลาว ที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่ขบวนการคอมมิวนิสต์ยึดครองลาวได้สำเร็จในปี 2518/1975 ซึ่งต้องใช้เวลานานกว่า 3 ทศวรรษจึงจะแก้ปัญหานี้ได้สำเร็จ (ดูบทสุดท้าย)

เราไม่สามารถเข้าใจปรากฏการณ์จำนวนมากในภูมิภาคนี้ได้ดีพอ หากขาดความรู้ความเข้าใจประวัติศาสตร์ช่วงสงครามเย็น เช่น ทำไมอาเซียนอันเป็นองค์การความร่วมมือของกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเพิ่มสมาชิก 10 ประเทศในปี 2541/1998 ทั้ง ๆ ที่อาเซียนก่อตั้งมาตั้งแต่ปี 2510/1967 การขยายจำนวนสมาชิกเป็น 10 ประเทศเกิดขึ้น

¹ “Legacy of Unexploded Ordnance in Indochina: Whose Responsibility? Whose Cost?,” *Mekong Commons* 4 January 2016 <http://www.mekongcommons.org/1491-2/> accessed on 12 June 2016.

4 การต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น

ภายใต้บริบทการเมืองระหว่างประเทศเช่นไรและด้วยเหตุผลใด หรือในแง่ความสัมพันธ์ไทยกับสหรัฐฯ ทำไมหลังเหตุการณ์รัฐประหารยึดอำนาจโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติในปี 2557/2014 เมื่อรัฐบาลสหรัฐฯ มีท่าทีวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลทหารไทย ฝ่ายอนุรักษ์นิยมของไทยจึงมักวิจารณ์ในลักษณะที่ผิดหวังกับสหรัฐฯ ในทำนองว่าหามิตรที่ “ใกล้ชิด” กับไทยมากที่สุดไม่ควรวิจารณ์ประเทศไทย อีกทั้งในอดีตประเทศไทยยังให้ความช่วยเหลือสนับสนุนยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯ อย่างเต็มที่ คนรุ่นหลังย่อมไม่เข้าใจว่าความใกล้ชิดที่ว่่านั้นคืออะไร และมีความหมายต่อ 2 ประเทศอย่างไร ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าแม้สงครามเย็นจะเป็นประวัติศาสตร์สำหรับคนรุ่นใหม่ แต่ผลพวงของสงครามเย็นยังคงอยู่กับเราในปัจจุบัน

ผู้เขียนได้แบ่งสงครามเย็นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกเป็น 2 ช่วงเวลาใหญ่ ๆ คือ ช่วงครึ่งแรก เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง และฝรั่งเศสกลับเข้ายึดครองอาณานิคมในอินโดจีนอีกครั้งหนึ่ง และหลังจากนั้นไม่นาน รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามประกาศสนับสนุนรัฐบาลเบ้าโตในเวียดนามใต้ ในปี 2493/1950 ตามด้วยการเข้ามาแทนที่ฝรั่งเศสของสหรัฐฯ จนถึงเมื่อสงครามเวียดนามยุติลงในปี 2518/1975 และขบวนการคอมมิวนิสต์มีชัยชนะเหนือลาว กัมพูชา และเวียดนามใต้ในปีเดียวกัน ส่งผลให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์เป็นฝ่ายที่ได้เปรียบดุลอำนาจเหนือภาคพื้นทวีปของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนช่วงครึ่งหลัง เริ่มขึ้นไม่นานหลังจากสหรัฐฯ ถอนตัวออกจากออกจากสงครามเวียดนามและลดพันธกรณี (Commitment) ที่เคยมีกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เวียดนามได้บุกยึดกัมพูชาเพื่อโค่นล้มรัฐบาลเขมรแดงในปี 2522/1979 ส่งผลกระทบต่อดุลอำนาจที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์เคยได้เปรียบในภูมิภาคนี้ มีการสร้างเครือข่ายพันธมิตรรูปแบบใหม่ขึ้นมา ปัญหา กัมพูชา ได้ดำเนินมาจนถึงปี 2536/1993

ประเทศไทยได้เข้าไปมีบทบาทแข่งขันในสงครามเย็นทั้ง 2 ช่วงดังกล่าว โดยในช่วงที่ 1 ประเทศไทยเป็นเสมือน “เรือชนเครื่องบินที่ไม่มีวันจม” (the Unsinkable aircraft carrier) ของสหรัฐฯ (ตามการนิยามของ R. Sean Randolph) ทำหน้าที่สนับสนุนการรบทางอากาศของสหรัฐฯ เพื่อปฏิบัติการปิดล้อมคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคนี้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสงครามเวียดนามหรือสงครามอินโดจีนครั้งที่ 2 ที่ครอบคลุมพื้นที่ประเทศเวียดนาม ลาว และกัมพูชา เป็นบทบาทที่รัฐบาลไทย “ได้เลือกข้าง” สหรัฐฯ อย่างชัดเจน ชนิดไม่เผื่อทางเลือกอื่นให้ตนเอง และจึงนำมาซึ่งภาวะวิตกกังวลอย่างสูง (panic) เมื่อสหรัฐฯ ประกาศถอนตัวออกจากสงครามเวียดนาม และฝ่ายคอมมิวนิสต์สามารถมีชัยยึดครอง 3 ประเทศอินโดจีนได้ในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนในช่วงที่ 2 แม้ว่ารัฐบาลไทยจะประกาศว่าไทยไม่ได้เป็นคู่กรณีในความขัดแย้ง แต่ผู้ที่สนใจประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ ย่อมไม่สามารถปฏิเสธว่าไทยเป็นตัวแสดงที่สำคัญอย่างยิ่งของปัญหากัมพูชา หากปราศจากความร่วมมือของรัฐบาลไทยในขณะนั้น ปัญหากัมพูชาคงไม่จบลงในแบบที่เกิดขึ้น

อันที่จริง งานศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของประเทศไทยในช่วงสงครามเย็นที่มีคุณค่ามีอยู่จำนวนมาก ในมิติด้านสังคม การเมือง และการทหาร เช่น งานของเบเนดิกท์ แอนเดอร์สัน, ทักซ์ เฉลิมเตียรณ, สุรชาติ บำรุงสุข, กุลลดา เกษบุญชู มีด, ญัฐพล ใจจริง, ประจักษ์ ก้องกีรติ, Daniel Fineman, Sean Randolph, Matthew Phillips² ฯลฯ ส่วนงาน

² Benedict R. O’G. “Introduction,” in *In the Mirror* (Bangkok: Duang Kamol, 1985); ทักซ์ เฉลิมเตียรณ, *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ* พิมพ์ครั้งที่สอง (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548); กุลลดา เกษบุญชู มีด, *ความขัดแย้งทางการเมืองของไทย ข้ามไปให้พันพลวัดภายใน* ปาฐกถา 14 ตุลา ประจำปี 2552 (กรุงเทพฯ : มูลนิธิ 14 ตุลา, 2552); ญัฐพล ใจจริง, “พระบารมีปกเกล้าได้เจาอินทรี : แผนสงครามจิตวิทยาอเมริกันกับการสร้างสถาบันกษัตริย์ให้เป็น “สัญลักษณ์” แห่งชาติ,” ใน *ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ : ความเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิปักษ์ปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475-2500* (นนทบุรี : สำนักพิมพ์

6 การต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น

ที่มุ่งพิจารณามิติด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา เช่น งานของ J. Alexander Caldwell, Robert J. Muscat, อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, อภิชาติ สถิตนิรามัย³ อย่างไรก็ตาม งานเหล่านี้มุ่งพิจารณาความสัมพันธ์ที่มีกับสหรัฐฯ เป็นหลักและอยู่ในช่วงครึ่งแรกของสงครามเย็น ขณะที่ช่วงครึ่งหลังของสงครามเย็น หรือหลังจากสหรัฐฯ ถอนตัวออกจากสงครามเวียดนาม และได้เกิดปัญหากัมพูชาขึ้น กลับไม่มีผู้ศึกษามากนัก ซึ่งช่วงเวลาคึ่งหลังนี้ แม้ว่าการต่อต้านคอมมิวนิสต์ยังเป็นแนวทางหลักของรัฐบาลไทย แต่กลับมีความแตกต่างจากช่วงครึ่งแรกอย่างมาก เช่น ระบบพันธมิตรที่ถูกจัดตั้งขึ้นหลังเวียดนามบุกกัมพูชา ได้เปลี่ยนศัตรูให้เป็นมิตร และมิตรเป็นศัตรู

ฟ้าเดียวกัน, 2556); พวงทอง ภวัครพันธุ์, *สงครามเวียดนาม : สงครามกับการจัดการความจริงของประเทศไทย*, พิมพ์ครั้งที่สอง (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คบไฟ, 2556); Surachart Bamrungasuk, *United States Foreign Policy and Thai Military Rule 1947-1977* (Bangkok: Duangkamol, 1988); Matthew Phillips, *Thailand in the Cold War* (London and New York: Routledge, 2016); Daniel Fineman, *A Special Relationship: the United States and Southeast Asia since World War II* (New York: University of Hawaii Press, 1997); R. Sean Randolph, *The United States and Thailand: Alliance Dynamics, 1950-1985* (Berkeley: Institute of East Asian Studies University of California, 1986).

³ J. Alexander Caldwell, *American Economic Aid to Thailand* (Lexington: Lexington Books, 1974); Robert J. Muscat, *The Fifth Tiger: A Study of Thai Development Policy* (New York: M.E. Sharpe, 1994); อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, *สหรัฐอเมริกากับนโยบายเศรษฐกิจไทย : 1960-1970*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526; อภิชาติ สถิตนิรามัย, *รัฐไทยกับการปฏิรูปเศรษฐกิจ : จากกำเนิดทุนนิยมนายธนาคารถึงวิกฤตเศรษฐกิจ 2540* (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2556).

■ นานาสงครามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ผู้สนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ยุคใหม่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มักสับสนกับชื่อเรียกสงครามจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็น สงครามอินโดจีนครั้งที่ 1 ครั้งที่ 2 ครั้งที่ 3 สงครามเวียดนาม สงครามอเมริกัน สงครามกัมพูชา ในหัวข้อนี้จะทำหน้าที่อธิบายว่าชื่อเรียกเหล่านี้หมายถึงเหตุการณ์ใดและเกี่ยวพันต่อเนื่องกันอย่างไร

สงครามเย็นเริ่มก่อตัวขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่นานหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง และเจ้าอาณานิคมตะวันตกพยายามกลับเข้ามายึดครองอาณานิคมของตนในภูมิภาคนี้อีกครั้งหนึ่ง แต่พบว่าขบวนการชาตินิยมต่อต้านอาณานิคมได้เติบโตเข้มแข็งขึ้นอย่างมาก และขบวนการชาตินิยมในบางประเทศยังรับเอาแนวคิดคอมมิวนิสต์-สังคมนิยมไว้ด้วย และยังมีการช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกัน ทำให้การต่อสู้ระหว่างอาณานิคมตะวันตก (ซึ่งมีสหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุน) กับขบวนการชาตินิยมเป็นมากกว่าเรื่องของอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดน สงครามเย็นในภูมิภาคนี้ร้อนแรงยิ่งขึ้นเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนภายใต้การนำของเหมา เจ๋อตง ปฏิวัติสำเร็จ และยึดครองประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ได้ในปี 2492/1949 สงครามเย็นในภูมิภาคนี้เริ่มผ่อนคลายและยุติลงในช่วงเวลาใกล้เคียงกับที่ระบอบคอมมิวนิสต์ในยุโรปหลายประเทศเริ่มสั่นคลอน พร้อม ๆ กับการแข่งขันด้านเศรษฐกิจการค้าระหว่างประเทศในลักษณะภูมิภาคนิยม (Regionalism) เริ่มเข้มข้นขึ้น นั่นคือในช่วงปลายทศวรรษ 1980 และต้นทศวรรษ 1990 เป็นช่วงเวลาที่รัฐบาลไทยภายใต้การนำของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (2531-2534/1988-1991) เริ่มปรับเปลี่ยนแนวทางการต่างประเทศของไทยให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและการเมืองโลก

ในแง่นี้ การต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็นมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการเปลี่ยนแปลงของการเมืองในระดับโลกและระดับภูมิภาค

ในช่วงสงครามเย็น หากมีการจัดลำดับพื้นที่ที่เต็มไปด้วยสงครามอันยาวนานและการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลกในศตวรรษที่ 20 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือกล่าวให้เฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้นคืออินโดจีน ย่อมติดอันดับหนึ่งของโลกอย่างแน่นอน เพราะแม้ว่าสงครามโลกครั้งที่ 2 จะยุติลง เปิดโอกาสให้หลาย ๆ ประเทศได้ฟื้นฟูบ้านเมืองของตน แต่อินโดจีนกลับตกอยู่ในภาวะสงครามอันร้อนแรงจนกระทั่งสงครามเย็น ยุติลงในปลายทศวรรษ 1980 สงครามที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลามีสารพัดชื่อให้เรียก ได้แก่ สงครามอินโดจีนครั้งที่ 1, ครั้งที่ 2, ครั้งที่ 3, สงครามเวียดนาม, สงครามกัมพูชา ในส่วนนี้จะขอกล่าวอย่างสั้น ๆ เพื่อสร้างความกระจ่างเกี่ยวกับชื่อเรียกอันน่าสับสนเหล่านี้

สงครามอินโดจีนครั้งที่ 1 ได้ก่อตัวขึ้นทันทีหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงในปี 2488/1945 เมื่อฝรั่งเศสพยายามกลับเข้ามายึดครองอาณานิคมของตนในลาว กัมพูชา และเวียดนาม แต่ต้องประสบกับการต่อต้านจากขบวนการชาตินิยมที่ต่อสู้เพื่อเอกราชของตนในอินโดจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากแนวร่วมเพื่อเอกราชของเวียดนาม (League for the Independence of Vietnam) หรือที่เรียกกันสั้น ๆ ว่า “เวียดมินห์” (Viet Minh) ที่สามารถยึดครองเวียดนามเหนือและเวียดนามตอนกลางไว้ได้ก่อนที่ฝรั่งเศสจะกลับมาอีกครั้ง ขบวนการเวียดมินห์ได้ประกาศให้เวียดนามเป็นเอกราชก่อนที่ฝรั่งเศสจะกลับเข้ามา ฝรั่งเศสได้อาศัยกองทัพของสหราชอาณาจักรช่วยเปิดทางด้วยการบุกยึดเวียดนามใต้ให้กับตน สงครามอินโดจีนครั้งที่ 1 จบลงด้วยความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสในปี 2497/1954 อันนำไปสู่การลงนามในสนธิสัญญาเจนีวาที่คืนเอกราชให้กับลาว กัมพูชา และเวียดนาม ถือเป็นการ

สิ้นสุดของระบอบอาณานิคมฝรั่งเศสในอินโดจีนด้วยเช่นกัน

สงครามอินโดจีนครั้งที่ 2 หรือ “สงครามเวียดนาม” ตามการเรียกของสหรัฐฯ ในขณะที่คนเวียดนามเรียกสงครามนี้ว่าสงครามอเมริกัน (the American War) เพราะเป็นสงครามที่คนเวียดนามต่อสู้กับสหรัฐฯ ที่ถูกมองว่าเป็นผู้รุกราน สงครามนี้เริ่มขึ้นเมื่อฝรั่งเศสถอนตัวออกจากอินโดจีนและสหรัฐฯ เข้ามามีบทบาทโดยตรง จุดเริ่มต้นของสงครามเวียดนามอาจนับจากปี 2498/1955 อันเป็นปีที่สหรัฐฯ ส่งที่ปรึกษาชุดแรกของตนเข้าสู่เวียดนามใต้ หรืออาจนับจากปี 2504/1961 เมื่อรัฐบาลเวียดนามใต้ลงนามร่วมกับสหรัฐฯ ในสนธิสัญญาความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจและการทหาร เปิดโอกาสให้สหรัฐฯ ส่งกำลังทหารของตนเข้าสู่เวียดนามใต้ พร้อมทั้งจัดตั้งกองบัญชาการช่วยเหลือด้านการทหารขึ้นในปีถัดมา หรืออาจนับจากปี 2507/1964 อันเป็นปีที่เกิดเหตุการณ์ปะทะกันระหว่างเรือรบของสหรัฐฯ และเวียดนามเหนือในบริเวณอ่าวตังเกี๋ย จนนำไปสู่การผ่านมติอ่าวตังเกี๋ย (the Tonkin Gulf Resolution) โดยสภาองเกรส และมีผลบังคับใช้ในวันที่ 10 สิงหาคม 1964⁴ ซึ่งถือได้ว่าสหรัฐฯ ได้ประกาศสงครามโดยตรงกับเวียดนาม ด้วยข้ออ้างว่าฮานอยให้การสนับสนุนการก่อการร้ายของพวกเวียดกงในเวียดนามใต้ ทั้ง ๆ ที่ข้อมูลของหน่วยข่าวกรองของสหรัฐฯ ชี้ว่าความสำเร็จในการสู้รบในเวียดนามใต้เป็นฝีมือของพวกเวียดกงเสียเป็นส่วนใหญ่ มตินี้จึงเท่ากับเป็นการเปิดทางให้รัฐบาลอเมริกันขยายการทำสงครามในเวียดนามอย่างเต็มที่ ในทันทีหลังการเลือกตั้งในเดือนพฤศจิกายน 1964 ประธานาธิบดีจอห์นสันได้อนุมัติแผนการขยายสงครามในเวียดนาม ซึ่งแผนการนี้แบ่งออกเป็น 2 ระยะด้วยกัน ระยะแรกเพิ่มการโจมตีทางอากาศในลาวและปฏิบัติการโจมตีลับในเวียดนามเหนือ ระยะที่ 2 ขยายการโจมตี

⁴ Kolko, *Anatomy of the Vietnam War*, pp. 122-125.

ทางอากาศเข้าไปในเขตเวียดนามเหนือ ต่อมาในเดือนมีนาคม 2508/1965 จอห์นสันได้อนุมัติ “ปฏิบัติการสายฟ้าคำราม” (Operation Rolling Thunder) ซึ่งเดิมที่กำหนดให้ดำเนินการทิ้งระเบิดในเวียดนามเหนือเพียง 2 สัปดาห์ แต่กลับยืดเยื้อยาวนานถึง 3 ปี และการทิ้งระเบิดก็ขยายเข้าสู่ลาวและกัมพูชา อย่างกว้างขวางต่อมาอีกหลายปี⁵

คู่กรณีหลักของสงครามนี้ ฝ่ายแรกประกอบด้วย สหรัฐฯ รัฐบาลเวียดนามใต้ ไทย และซีโต้ ฝ่ายตรงข้ามประกอบด้วย รัฐบาลเวียดนามเหนือ แนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติ (the National Liberation Front) หรือ เวียดกง (Viet Cong)⁶ สหภาพโซเวียต และสาธารณรัฐประชาชนจีน

อันที่จริง ชื่อ “สงครามอินโดจีนครั้งที่ 2” มีความหมายครอบคลุมมากกว่าชื่อ “สงครามเวียดนาม” เพราะสงครามนี้ไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่ภายในดินแดนของเวียดนามเท่านั้น แต่ได้ลุกลามเข้าไปในลาวและกัมพูชา เนื่องจากฝ่ายคอมมิวนิสต์เวียดนามได้ใช้เส้นทางโฮจิมินห์ (The Ho Chi Minh Trail) เพื่อลักลอบส่งกำลังทหารและยุทโธปกรณ์จากเวียดนามเหนือ เข้าช่วยเหลือเวียดกง อันเป็นแนวร่วมของตนในเวียดนามใต้ เส้นทางโฮจิมินห์ตัดผ่านเข้าไปในพื้นที่ด้านตะวันออกของลาวและกัมพูชา ส่งผลให้ทั้ง 2 ประเทศถูกสหรัฐฯ ถล่มด้วยระเบิดจำนวนมากหลายปี เป็นสาเหตุที่สงครามเวียดนามขยายครอบคลุมอินโดจีนทั้ง 3 ประเทศ สงครามเวียดนามยุติลงเมื่อกองกำลังของฝ่ายคอมมิวนิสต์สามารถบุกเข้ายึดไซ่ง่อน เมืองหลวงของเวียดนามใต้ได้สำเร็จในวันที่ 30 เมษายน 2518/1975 โดยก่อนหน้านี้ใน

⁵ Ibid.

⁶ แนวหน้าปลดปล่อยแห่งชาติ (The National Liberation Front) หรือเวียดกง ตามการเรียกของฝ่ายตะวันตก ถูกจัดตั้งขึ้นด้วยความช่วยเหลือจากเวียดนามเหนือในปี 1960 โดยมีภารกิจอยู่ที่การสู้รบกับรัฐบาลเวียดนามใต้และสหรัฐอเมริกา เพื่อนำไปสู่การรวมประเทศเวียดนามเหนือและใต้ แม้ว่าจะถูกมองว่าเป็นเครื่องมือของเวียดนามเหนือ แต่กองกำลังของเวียดกงส่วนใหญ่คือชาวเวียดนามใต้

ปี 2515/1972 สหรัฐฯ ได้ลงนามร่วมกับเวียดนามเหนือในสนธิสัญญาสันติภาพปารีส และในเดือนมีนาคม 2516/1973 ได้ถอนกำลังทหารอเมริกันออกจากเวียดนามจนหมด

สงครามอินโดจีนครั้งที่ 3 หรือสงครามกัมพูชา หรือปัญหากัมพูชา เริ่มขึ้นเมื่อเวียดนามบุกเข้ากัมพูชาในวันที่ 25 ธันวาคม 2521/1978 เพื่อล้มล้างรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย (Democratic Kampuchea) หรือระบอบเขมรแดง (the Khmer Rouge) เวียดนามใช้เวลาเพียง 2 สัปดาห์ก็สามารถยึดพนมเปญได้สำเร็จในวันที่ 7 มกราคม 2522/1979 สงครามนี้ยุติลงเมื่อคู่กรณีเขมรสืบทอด เวียดนาม และประเทศอื่น ๆ ที่เป็นสักขีพยาน ร่วมลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพที่กรุงปารีสในวันที่ 23 ตุลาคม 2534/1991 จนนำไปสู่การจัดการเลือกตั้งทั่วไปภายใต้การอำนวยการของสหประชาชาติในปี 2536/1993

คู่กรณีหลักในสงครามกัมพูชา ฝ่ายแรกประกอบด้วย เวียดนาม รัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยแห่งกัมพูชา (People Republic of Kampuchea) และสหภาพโซเวียต ฝ่ายตรงข้ามประกอบด้วยรัฐบาลเขมรแดง กองกำลังฟุนซินเปก (Funcinpec) ของเจ้าสีหนุ, กองกำลังแนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติของประชาชนเขมร (Khmer People's National Liberation Front) ของนายซอน ซาน, ไทย, สหรัฐฯ, จีน และอาเซียน (กรุณาดูเรื่องนี้ในบทที่ 3)

อนึ่ง สงครามเย็นและสงครามร้อนที่กระทำผ่านพันธมิตรของมหาอำนาจในภูมิภาคต่าง ๆ นี้ มักถูกเรียกว่าเป็น “สงครามตัวแทน” (a proxy war) แต่การใช้คำว่าสงครามตัวแทนต้องไม่ทำให้เรามองข้ามข้อเท็จจริงที่ว่า พันธมิตรของมหาอำนาจในประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายที่ครองอำนาจรัฐหรือฝ่ายต่อต้าน ล้วนแต่มีจุดมุ่งหมายทางการเมืองของ

พวกเขาเองที่แตกต่างจากมหาอำนาจ พวกเขาไม่ได้เป็นเพียงแค่นุ่นขีดของมหาอำนาจ เช่น เวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ได้รับความช่วยเหลือจากสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนเพื่อต่อสู้กับสหรัฐฯ โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ต้องการรวมชาติเวียดนามให้เป็นหนึ่งเดียว รัฐบาลไทยในยุคสงครามเย็นก็มีจุดมุ่งหมายที่ต้องการป้องกันไม่ให้ประเทศไทยปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ ยังไม่นับผลประโยชน์เฉพาะหน้าของกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ในแต่ละช่วงเวลา ที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดแนวทางความสัมพันธ์ของไทยอีกด้วย

■ ปฏิบัติการสงครามและความสูญเสีย

ด้วยแสนยานุภาพทางทหารของสหรัฐฯ ที่เหนือกว่าทุกประเทศในโลก และห่างไกลจากเวียดนามเหนืออย่างเทียบกันไม่ได้ แม้ว่าเวียดนามเหนือจะได้รับความช่วยเหลือด้านอาวุธสมัยใหม่จากสหภาพโซเวียตก็ตาม (เช่น เครื่องบินรบมิก-Mig) น่าจะเป็นเรื่องง่ายที่สหรัฐฯ จะเอาชนะฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ในเวลาอันรวดเร็ว แต่พลัชนาตินิยมของชาวเวียดนามที่ต้องการขับไล่สหรัฐฯ จากเวียดนามใต้และรวมประเทศเข้าด้วยกัน ได้ทำให้พลังอำนาจทางทหารของจักรวรรดิอเมริกันต้องประสบกับ “ข้อจำกัด” จนต้องถอนตัวออกจากสงครามเวียดนามในที่สุด

แม้ว่าในหมู่ผู้กำหนดนโยบายของวอชิงตัน เช่น นายพล เคอร์ติส ลีเมย์ (Curtis LeMay) แห่งกองทัพอากาศสหรัฐฯ ได้เคยเสนอแนวคิดที่ให้ทิ้งระเบิดเวียดนามเหนือให้ราบเป็นจุล และพวกเขายืนยันในทำเนียบขาวจะอยากทำเช่นนั้น แต่นี่ก็ไม่ใช่สิ่งที่สหรัฐฯ จะสามารถทำได้ตามอำเภอใจเสมอไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสหรัฐฯ ยืนยันว่าภารกิจปกป้องโลกของตนนั้นวางอยู่บนศีลธรรมอันสูงส่ง ฉะนั้น สหรัฐฯ ต้องทำให้นานาชาติเห็นว่าตน

มีความชอบธรรมที่จะทำเช่นนั้นด้วย ทั้งนี้ พึงเข้าใจว่าในช่วงที่ประธานาธิบดีลินดอน จอห์นสัน เริ่มปฏิบัติการทิ้งระเบิดในเวียดนามเหนือ นั้น สหรัฐฯ อ้างว่ามีสาเหตุมาจากความก้าวร้าวรุกรานของฝ่ายเวียดนามเหนือ สหรัฐฯ เพียงต้องการสกัดกั้นและตอบโต้การกระทำของอีกฝ่าย และปกป้องฝ่ายโลกเสรีเท่านั้น ฉะนั้น จอห์นสันจึงต้องทำอย่างระมัดระวังเพื่อรักษาภาพลักษณ์มหาอำนาจที่ทรงศีลธรรมไว้ด้วย การทิ้งระเบิดเวียดนามเหนืออย่างไม่เลือกหน้า และส่งผลให้พลเรือนจำนวนมากเสียชีวิตด้วยย้อมขัดแย้งกับจุดประสงค์ดังกล่าว ฉะนั้น การทิ้งระเบิดในช่วงแรกจึงมุ่งไปที่เป้าหมายทางทหาร กระนั้นก็ดี สหรัฐฯ ก็พบว่าตนไม่สามารถหยุดยั้งการส่งยุทธปัจจัยจากเวียดนามเหนือให้กับเวียดกงได้ เป้าของการทิ้งระเบิดจึงขยายไปสู่พื้นที่อื่น ๆ เช่น สะพาน ทางรถไฟ ระบบขนส่งสื่อสารต่าง ๆ อานวยและท่าเรือไฮฟองเป็นเป้าหมายใหญ่ที่ถูกถล่ม กระนั้น สหรัฐฯ ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ จนกระทั่งในปี 2508/1965 เมื่อสหรัฐฯ นำ B-52 ซึ่งเป็นเครื่องบินทิ้งระเบิดขนาดใหญ่ที่สุดในขณะนั้น เข้ามาใช้ในสงครามเวียดนาม (โดยตั้งอยู่ที่ฐานทัพอู่ตะเภาในไทย) ปฏิบัติการทิ้งระเบิดแบบปูพรมก็เริ่มขึ้น⁷

ตลอดช่วงสงครามจนถึงเมื่อสหรัฐฯ ยุติการทิ้งระเบิดในปี 2516/1973 ปริมาณระเบิดที่สหรัฐฯ ทิ้งในเวียดนาม ลาว และกัมพูชาสูงถึง 7,662,000 ตัน สูงกว่าระเบิดที่สหรัฐฯ ใช้ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึง 3 เท่า (2,150,000 ตัน)⁸ ในจำนวนนี้ ลาวได้รับระเบิดราว 2.5 ล้านตัน โดยเป็นระเบิดแบบคลัสเตอร์ 270 ล้านลูก ในจำนวนนี้ มากกว่า 80 ล้านลูกยังฝังอยู่ใต้ดินและ

⁷ Chris Trueman, "The Air War in Vietnam," *The History Learning Site*, 27 Mar 2015, <http://www.historylearningsite.co.uk/vietnam-war/the-air-war-in-vietnam/> accessed on 26 February 2016.

⁸ Micheal Clodfelter, *Vietnam in Military Statistics: A History of the Indochina Wars, 1792-1991* (Jefferson, NC: McFarland & Company, 1995), p. 225.

ไม่ระเบิด ฉะนั้น ทุกวันนี้ในแต่ละปีจะมีชาวลาวที่เสียชีวิตและบาดเจ็บจากระเบิดเหล่านี้ปีละประมาณ 300 คน⁹

เคยมีความเข้าใจกันว่าในจำนวน 3 ประเทศ ลาวถูกทิ้งระเบิดมากที่สุด แต่ข้อมูลจากงานวิจัยล่าสุดที่ใช้ข้อมูลของกองทัพอากาศสหรัฐฯ พบว่า กัมพูชาต่างหากที่ได้รับระเบิดมากที่สุด คือ 2,756,941 ล้านตัน โดยมีพื้นที่ที่ถูกระเบิดถึง 113,716 จุด ด้วยเครื่องบินที่บินออกจากฐานทัพในไทยทั้งสิ้น 230,516 เที่ยวบิน¹⁰

สงครามเวียดนามเป็นสงครามที่สหรัฐฯ ส่งกำลังทหารของตนออกไปรบนอกประเทศมากที่สุดและสูญเสียชีวิตมากที่สุดนับแต่ก่อตั้งสหรัฐอเมริกา (ไม่นับสงครามกลางเมืองในสหรัฐฯ อันเป็นสงครามภายในประเทศ) ตลอดช่วงสงคราม (1 มกราคม 2508/1965-28 มีนาคม 2516/1973) สหรัฐฯ ใช้กำลังทหารทั้งหมด 3,403,100 นาย เข้ามาประจำการในประเทศเวียดนาม ลาว กัมพูชา ไทย และในเรือรบรอบน่านน้ำทะเลจีนใต้ในจำนวนนี้ 2,594,000 นาย เคยเข้ามาปฏิบัติการในเวียดนามได้ ช่วงที่สงครามร้อนแรงจะมีทหารประจำการในเวียดนามสูงสุดถึง 543,482 นาย (วันที่ 30 เมษายน 1968) ทหารอเมริกันเสียชีวิตและสูญหายรวมทั้งสิ้น 58,202 นาย ร้อยละ 61 ของทหารที่เสียชีวิตอายุ 21 ปีหรือน้อยกว่านี้ มากกว่า 2 แสนนายบาดเจ็บ¹¹

⁹ “Land of million bombs,” *Legacies of War*, <http://legaciesofwar.org/resources/books-documents/land-of-a-million-bombs/> accessed on 26 February 2016.

¹⁰ Taylor Owen and Ben Kiernan, “Bombs over Cambodia,” *The Walrus* (October 2006), http://www.yale.edu/cgp/Walrus_CambodiaBombing_OCT06.pdf accessed on 26 February 2016.

¹¹ International World History Project, “Vietnam War Statistics,” http://history-world.org/vietnam_war_statistics.htm; “Vietnam War,” http://history-world.org/vietnam_war.htm both accessed on 25 February 2016.

ตัวเลขความสูญเสียชีวิตของชาวเวียดนามนั้นไม่มีความชัดเจนเท่ากับฝ่ายอเมริกัน แต่เชื่อว่าสูงกว่ากันมาก กระทรวงกลาโหมของสหรัฐฯ ระบุว่า ระหว่างปี 2508-2515/1965-1972 ผู้เสียชีวิตในเวียดนามใต้ (ไม่รวมเวียดนามเหนือ) อยู่ในราว 700,000-1,225,000 คน ขณะที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์เสียชีวิตอย่างน้อย 850,000 คน ส่วนใหญ่เป็นพลเรือน ขณะที่ตัวเลขของฝ่ายเวียดนามสูงกว่านี้มาก คือระหว่างปี 2498-2518/1955-1975 ฝ่ายคอมมิวนิสต์เสียชีวิตราว 1.1 ล้านคน และพลเรือนเวียดนามเสียชีวิตอีกราว 2 ล้านคน¹² สำหรับประเทศที่มีพลเมืองเพียง 18 ล้านคนในปี 2513/1970 นี่นับเป็นความสูญเสียอันมหาศาล ยังไม่นับชาวเวียดนามอีกราว 5.7 ล้านคนที่ต้องกลายมาเป็นผู้พลพ¹³ กระนั้นก็ตาม โศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นในลาวและกัมพูชาจะเป็นเพียง “ความเสียหายที่ไม่ได้ตั้งใจ” (Collateral damage) ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ของสงครามเวียดนามเท่านั้น

■ โครงสร้างของหนังสือ

เนื้อหาของหนังสือจะเริ่มต้นในบทถัดไปหรือบทที่ 2 ที่จะพิจารณาการต่างประเทศของไทยระหว่างหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงการสิ้นสุดของสงครามเวียดนามในปี 2518/1975 โดยการต่างประเทศไทยในช่วงนี้ถูกครอบงำด้วยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลทหารของไทยกับสหรัฐอเมริกาเป็นสำคัญ เรียกได้ว่าในช่วงเวลาอันร้อนแรงของสงครามเย็นนี้ ประเทศไทยได้ผูกมัดตัวเองอย่างแนบแน่นกับยุทธศาสตร์ปิดล้อมคอมมิวนิสต์ (the

¹² Philip Shenon, “20 Years After Victory, Vietnamese Communists Ponder How to Celebrate,” *The New York Times*, 23 April 1995 อ้างถึงใน https://en.wikipedia.org/wiki/Vietnam_War_casualties#cite_note-4

¹³ Kolko, op.cit., pp. 200-201.

Containment Policy) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของสหรัฐฯ จนกลายเป็นตัวแสดงสำคัญในยุทธศาสตร์ดังกล่าว ในขณะที่เดียวกัน บทนี้ต้องการแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์นี้มีอิทธิพลสำคัญต่อแนวทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการทหารของประเทศไทยอย่างลึกซึ้งและกว้างขวางเช่นกัน อย่างไรก็ตาม เพื่อที่จะเข้าใจปัจจัยที่ส่งการกำหนดแนวทางการต่างประเทศของไทยในช่วงครึ่งแรกของสงครามเย็นนี้ เราจำเป็นต้องทำความเข้าใจทัศนคติที่มีต่อภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ของทั้งรัฐบาลสหรัฐฯ และไทย แนวทางที่สหรัฐฯ ใช้รับมือกับโลกคอมมิวนิสต์ ความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ตลอดจนความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองของชนชั้นนำและกลุ่มการเมืองไทยในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย ปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีผลในเชิงปฏิสัมพันธ์ต่อการต่างประเทศไทย

บทที่ 3 เป็นส่วนขยายจากบทที่ 2 โดยเน้นที่บทบาทและนโยบายของไทยในสงครามอินโดจีนครั้งที่ 2 ซึ่งครอบคลุมสงครามในเวียดนาม ลาว และกัมพูชา ในด้านหนึ่ง ปฏิบัติการสงครามเวียดนามของสหรัฐฯ ที่มีไทยเป็นผู้ช่วยคนสำคัญ ได้ขยายเข้าสู่ดินแดนของลาวและกัมพูชาอย่างกว้างขวาง ประชาชนของ 2 ประเทศนี้ได้รับผลกระทบไม่น้อยไปกว่าประชาชนของเวียดนาม และยังส่งผลต่อการเมืองภายในของ 2 ประเทศนี้ในอีกด้านหนึ่ง การต่อสู้ทางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ ในลาวและกัมพูชา ก็เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อนโยบายปิดล้อมคอมมิวนิสต์ของไทยและสหรัฐฯ เช่นกัน นอกจากนี้ บทบาทของมหาอำนาจอีก 2 ประเทศคือ สหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นปัจจัยที่สำคัญไม่แพ้กันต่อสงครามอินโดจีนครั้งที่ 2 นี้

บทที่ 4 มุ่งพิจารณาบทบาทและนโยบายของประเทศไทยในสงครามกัมพูชาหรือสงครามอินโดจีนครั้งที่ 3 โดยไม่นานหลังสงครามอินโดจีนครั้งที่

ที่ 2 ยุติลง พร้อม ๆ กับที่เวียดนาม ลาว และกัมพูชาเปลี่ยนการปกครอง เป็นระบอบคอมมิวนิสต์ ความแตกร้าวระหว่างเวียดนามและกัมพูชาภายใต้ การนำของรัฐบาลเขมรแดง ก็เริ่มปรากฏให้เห็นจนนำไปสู่เหตุการณ์เวียดนาม บุกกัมพูชาในปลายเดือนธันวาคม 2521/1978 และยึดพนมเปญได้ในต้น เดือนมกราคม ปีถัดมา ส่งผลให้ดุลอำนาจของโลกคอมมิวนิสต์และทุนนิยม เสรีในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงครึ่งหลังของสงครามเย็นพลิกผันอย่างมี นัยสำคัญ ในบทนี้จะมุ่งอธิบายสงครามอินโดจีนครั้งที่ 3 หรือปัญหากัมพูชา โดยเริ่มจากการให้ภูมิหลังความสัมพันธ์ระหว่างไทยและกัมพูชาตั้งแต่สมัย รัฐบาลเจ้าสีหนุ, แนวคิดและพฤติกรรมของระบอบเขมรแดง, ปัจจัยที่ส่ง ผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายของไทยและบทบาทสำคัญของไทย รวมทั้ง เวียดนาม สหรัฐฯ จีน อาเซียน และสหภาพโซเวียตในปัญหากัมพูชาตั้งแต่ ต้นจนถึงจุดจบของระบอบเขมรแดง และวาระสุดท้ายของสงครามเย็นใน ภูมิภาคนี้

บทสุดท้าย ในด้านหนึ่งทำหน้าที่สรุปเกี่ยวกับการต่างประเทศไทย ตลอดช่วงสงครามเย็น ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงปัญหาบางประการที่ตกค้าง มาจากยุคสงครามเย็นและส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับ ประเทศเพื่อนบ้านในภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน ในอีก ด้านหนึ่ง ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของกระแสการเมืองโลกในช่วงปลาย ของสงครามเย็นที่ส่งผลให้ผู้นำไทยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการต่าง ประเทศไทย จากการให้ความสำคัญอันดับแรกกับปัญหาความขัดแย้งเชิง อุดมการณ์ และยึดแนวทางความมั่นคงและการทหารเป็นแนวทางหลัก มาสู่ ความสำคัญของการแข่งขันและความร่วมมือด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เพื่อชี้ให้เห็นทิศทางและแนวโน้มของการต่างประเทศไทยในยุคหลัง สงครามเย็นต่อไป

บทที่ 2

「ประเทศไทยกับยุทธศาสตร์สงคราม เย็นของสหรัฐอเมริกา」

บทนี้จะพิจารณาการต่างประเทศของไทยในช่วงตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงจนถึงการสิ้นสุดของสงครามเวียดนามในปี 2518/1975 อันเป็นช่วงเวลาที่นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยผูกพันอย่างลึกซึ้งกับสหรัฐอเมริกา มหาอำนาจฝ่ายทุนนิยมเสรี ที่เรียกตนเองว่าเป็นฝ่าย “โลกเสรี” (The Free World) Benedict O’G Anderson เรียกประเทศไทยยุคนี้ว่าเป็น “ยุคอเมริกัน” (the American Era)¹ เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่เราจะเห็นบทบาทของสหรัฐฯ เข้ามามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองเศรษฐกิจและความมั่นคงของไทยอย่างกว้างขวาง ผ่านความช่วยเหลือด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ การทหาร และตำรวจ เพื่อให้ไทยเป็นฐานในการสกัดกั้นการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในเอเชีย-

¹ Benedict R. O’G. “Introduction,” in *In the Mirror* (Bangkok: Duang Kamol, 1985). ดูฉบับแปลภาษาไทยใน เบนดิกท์ แอนเดอร์สัน, “บทนำ,” ใน *ในกระจก : วรรณกรรมและการเมืองสยามยุคอเมริกัน* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อ่าน, 2553).